

Literatur tradizio baten bila (2)

(euskera batuan)

Orain hogei eta hamalau urte, gerra hasi lehentxoago, ba zen irakasle zintzo eta argi bat, honetaz ere* konturatu zena. Haren izena Ibar zen, eta erderazko apologia bat egin zuen «Genio y Lengua» izenekoa, orduko abertzale askoren kritika latzak jaso erazi zizkiona.

Liburu hartan garbizalekeriak euskerari egindako kalteak salatzen ziren bortizki*, eta literatura zaharra hobeki ikusi eta estudiatzeko beharra predikatzen zen. Zoritxarrean, haren boza basamortuan ari* den haizearen modukoa edo itsasoan jausten den euriaren antzekoa zen, inork kasurik egin ez baitzion, eta are* guttiago gerraren etorreraz. Aipaturiko liburu hori asko irakurri da gazteen artean eta bibliografia askotan agiri da, irakurgarri bezala. Merezi du, benetan, irakurtea. Liburu zaharra da, eta zenbait* puntutan pixka bat desfasatua; baina kontuan hartu behar dira egin zenetik hona iragan diren 34 urteak.

Hala ere, arrazoia eta egia ondo datoz garai guztietarako, eta orduan esanak gaurko egoeraz ere berriz esan daitezke. Irakurri beharra dugu literatura zaharra. Axularren GERO liburu argitaratu denetik hona, euskal literatura asko aberastu da, eta, ipar aldeko euskaldunen hitzak pittinka pittinka sartzean, pauso sendoak eman dira literaturaren batasunerako.

Baina egiaz esan genezake, Axular ezik, ez dugula inor besterik ezagutzen eskritore zaharren artean. Bernart Etxepareko bera ere* argitaratua izan da, eta orain 400 urte baino gehiago egindako poema haiek gaur berriz irakurri ahal. Ba zen nor Etxepare hura!

Joanes Leizarraga artzain protestanteak 1570-garrenean argitaratu zuen «Testamentu berria» makinaz pasatzen ari* naiz, ortografia modernoan ipiniaz. Datorren urtean argia ikusteko dago. Hark bai zekiela ondo euskera eta ez guk. Makina bat gauzatxo eder ditu liburu sakratu horrek!

Lapurdin ba zen, Pedro Axularren garaian, Joanes Etxeberri izeneko apaiz bat, deboziozko liburu eder bat bertso bikainez egin zuena, egiaz irakurgarria eta ona.

Baina hoberenetakoa Joanes Etxeberri Sarakoa dugu, Axular baino ehun urte geroago bizi izan zen bat. Hauxe bai idazle fina eta jakintsua. Harrituta utziten gaitu gaur ere bere orduko lanen irakurteak, orain 200 urte baino gehiago eginak izan arren. Orduan egin eta 1900 arte ez ziren publikatu (honen arduratsuak ohi* gara euskaldunok kultur gauzetarako!). Aurten LUR editorialak berriz ateratzeko asmoa omen du haren obra. Seguru nago ongi hartua izanen* dela berau, eta autore klasiko honek biziki eraginaren dituela oraingo idazle gazte eta zahar guztiak. Izan, gutti ezaguna eta oso ona delarik, oraintxe idatzi balu bezala hartuko da eta influentzia zuzenago bat edukiko*.

Gipuzkoako idazle klasikoak (Kardaberaz, Mendiburu, Iztuetza...) hobeki ezagunak zaizkigu, **Auspoa** editorialari esker. Bizkaitxoak ez hainbeste; eta, Gipuzkoarrak beste ez badira ere, ezin uka daiteke bertan ere idazle bikainak egon direnik (Mogel, Frai Bartolome, Añibarro, Etxeita...).

Zoritxarrez, puristentzat idazle haiek mordoiloak zirela eta ez zirela, hobe denak erretzea esaten zuten, eta horregatik kasurik egin gabe zokoratu ziren hain liburu baliotsuak.

Gaur maiz askotan esaten dugu: gazteek baino hobeto dakite zaharrek euskera. Egia galanta; arrazoiz esaten da hori. Gazteriak hitz asko eta esaera jator asko galdu eta galtzen ditu. Baina oraingo aitonek baino hobeki beraien aitonek jakin zuten, eta oraingo hobetoago oraingo aitonen aitonen aitonen aitonek, zenbat eta zaharrago erdal kutsu guttiago egongo zen eta. Beraz*, oraingo zaharrei mespreziorik egin gabe, askoz ere preziatuagoak zaizkigu lehengo zaharrak, are* jatorragoak ziren eta.

Uste dut mundu honetako edozein pertsona kulturadunek bere Herriko literatura ezagutu behar dueia; eta oraindik gehiago, ondo idazten jakin nahi badu; eta zer esanik ez, idazlea izan nahi badu.

Greziako iraultzaren poeta errikoiak

Gobernari autoritarioenak dira gehien gehien ahalegin-du ohi* diranak, euren basakeria himno ta intelektual-ole-sen kortina artean apaindu erazoteko. Grezian, halan be, laudorio ta gorespen gutxi abestu deustoe intelektualak eta poetak Militar Juntari. Baina, haren partez, «erriak» goratzen ei ditu Agintariok eta «erreboluzino nazionala». Hauxe sinestarazo gura leuskigu behintzat liburu batek, (duda barik, azpitik Gobernuak berak lagundurik eta badaezpada argitaratzaile izenbakoak baturik) egunotan argitaratuko eta eskoitiarrak Europan zabaltzen daben antologia batek.

130 idazle «errikoi» dira liburu hau egin dabenak: Greziako langile, nekazari, artisano, eskola ume ta irakasle, liburuaren itzaurreak jakin erazoten deuskunez. Holantxe idatzi ditu greziar erriak, bere kabuz* eta inok eragin barik, bere poema politikuak, Gobernuaganako atxikimendua* erakusteko. Euren Gobernuagazko eta erreboluzino nazionalagazko entusiasmoak horrexetaratuta bakarrik, idatzi be:

«Gau batetan eta sekretu andian
bost ofizial batu ziran Atenas urian.
Ausarta* zan egiazko Bileraren* asmoa:
ez zedila nagusitu Grezian komunismoa.
Papadopoulos izentatu eben Buruzagi,
ta Stylianos Pattakos bere Ordezkarri;
irugarrena, Makarezos, geometria asko dakiena
Ministro egin eben, ekonomiarena».

«Poesia sozialaren» Erromako zubi* guzti bat da benetan antologia hau, Zerurainoko garrasi bat. Baina zere-na? Greziar abertzalekeriaren eta fanatismoaren santzo faxista nabari* da lerro bakoitzean:

«Grezia andi bat eraikitzen dogu,
ta ideia andi batek emoten deusku bizia:
ideia honek salbatu dau mundua,
sor dadila greziar kristauen Grezia!»

Holantxe daroe Juntako jauntxoak euren erria «inpe-rioren bidez Jaungoikoagana». Poesiaz adierazoten dan programa bategaz, gainera:

«Honexen preminan dago greziar nazinoa:
bakea, ordena, lana, familia ta erlejinoa».

Opiorik ez dago poesia honetan, izenagaz behintzat. Baina erlejinoa, zelan ez, parra parra edozein bertsoan:

«Holantxe zan Jaungoikoaren egunean,
apirilaren ogeitabatean:
Armada* ta Erria alkaturik doa
bere elbururantz*,
eta argia eskuan, guztien aurretik,
apirilaren ogeitabateko kaudilloa».

Lehenagoko fenomeno ezagun bat, egun bat beranduta, besterik ez da jazo Grezian: Papadopoulos «apirilaren ogeitabateko Buruzagia» ei da, eta apirilaren ogeian jaino zan Hitler.

Europako poesiak egunotan ikusten dituan barritasunen artean, arimea zapata azpiraino jausi eragiten dauan barritasun zahar hauxe dabil nagusi! Liburuaren itzaurreak berak aitortzen deusku, «erriaren musak» ez dauala tonu goitarririk lortu. Eta, halan be, ez dogu uste, poesia horreek argitaratzeaz poesiari ezelan egin ez jakon mesedea, Militar Juntari egin jakonik. Eta gutxiago greziar erriari.

JOSE AZURMENDI

Euskaldunok ba dugu, ezagutu ez arren, literatura zahar eta on bat; ez gaitezen honetaz ahantz*, hitz berrien asmaketan hasi aurretik.

Uste dut, batasunerako, autore zaharrek ba duketela* oraindik zer esana, eta, hilik egon arren, gu baino jakitunagoak zirelako, errespetoz entzun behar ditugula haien eritziak. Komeniko lizateke, beraz*, editorialek ahalegintxo bat egitea, urte hauetan liburu zaharrok hauts petik atera eta argitara ekarteko. Guztiok esker haundiak emanen* genitikee.

Xabier Kintana